

Љиљана Пешикан Љуштановић
Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду

АКТУЕЛНОСТ ДРАМСКОГ ДЕЛА АЛЕКСАНДРА ПОПОВИЋА

(Дејан Петковић, *Постдрамско у поетици Александра Поповића*, Нови Сад: Стеријино позорје, 2021)

821.163.41.09-95 Петковић Д.
(049.32)
821.163.41.09-2 Поповић А. (049.32)
COBISS.SR-ID 68112393

Оригинални увид Дејана Петковића у поетику Александра Поповића, можда најособенијег српског драмског ствараоца друге половине 20. века, сведочи о живој и подстицајној природи Поповићеве драматургије, која се са зачудном лакоћом отвара како за актуелне методолошке приступе и поимања театра тако и за нове књижевне анализе и значења. После монографија Гордана Тодорић, које овог особеног аутора сагледавају као логотета (*Лудус и логотезис Александра Поповића*, 2012) и као претходника и судеоника поетике постмодернизма (*Александар Поповић – драмски говор о времену и свету. Поетика постмодернизма у драмама Александра Поповића*, 2017), Дејан Петковић своју веома успелу докторску тезу *Епске комуникацијске структуре у драмама Александра Поповића*, претаче у инспиративну монографију *Постдрамско у поетици Александра Поповића*.

После уводне театролошке, поетичке, па унеколико и књижевноисторијске контекстуализације Поповићевог дела (*Појава Александра Поповића*), аутор систематично у светлу комуникацијских структура у драми прво теоријски прецизира појам епизирања, разматрајући „Епске тенденције” и „Технике епске комуникације”. У централном делу монографије, на примеру раних фарси Александра Поповића *Љубинко и Десанка* (1964), *Чарана од сто петљи* (1965) и *Крмећи кас* (1965), те позније, према датој класификацији у трећој фази стварања настале драме *Ноћна фрајла* (1989), која „на макабрстички начин наговештава крупне и драматичне догађаје на друштвеној сцени” – Петковић систематично истражује ауторско, вербално и невербално епизирање, као и презентацију простора и времена у овим делима. (У поглављу „Упоредни преглед и анализа епских комуникацијских структура”, анализираној грађи додаје још три драме: *Кане доле*, *Друга врата лево* и *Пала карта*.) Истраживачки резултати се двоструко свде у поглављу насловљеном *Упоред-*

ни преглед и анализа епских комуникацијских структура и у Закључним разматрањима, која ефектно сумирају резултате анализе и одговарају на могуће питање „Постмодерно и/или постдрамско?“ У целини узев, монографија Дејана Петковића је одлично компонована и на макро и на микро плану, а обухвата врло скрупулозно и претходна театролошка, теоријска, књижевна и културолошка сагледавања Поповићевог дела.

Као једну од темељних парадигми Поповићевог драмског опуса Петковић разматра епски (дијегетички) систем комуникације и технике епизације. Притом, дијегеза као „приповедање посредовано приповедачима или ликовима“ (Женет) представља супротност аристотеловском опонашању радње (*mimesis praxeos*) – указујући на потенцијалну блискост Поповићеве поетике с актуелним теоријама о постдрамском театру. Ауторефлексија, декомпозиција и особено међусобно раздвајање елемената драмског позоришта, принцип дехијерархизације позоришних знакова, које Тис Леман опажа као процесе који обележавају развој постдрамског театра, у знатној мери, наглашава Петковић, кореспондирају с поетичким начелима постмодерне, која „такође нагиње еклектичким структурирањима историјских облика театарског приказивања“. Анализом епског комуникацијског система Петковић испитује видове нарушавања аристотеловске драме у Поповићевим делима. Трагајући за принципима, критеријумима и техникама епизације, он се ослања на истраживања Манфреда Фистера, указујући на то како се она могу проширивати када је о Поповићевим драмама реч. Циљ Петковићевог трагања јесте да испита превасходно оно што ће будућим тумачима Поповићеве драматургије и будућим позоришницима отворити нове, актуелне могућности интерпретације – теоријске и сценске.

У целини монографије, од уводног ситуирања Поповићеве појаве и дела до закључних разматрања, један од најупечатљивијих аналитичких досега јесте Петковићево сагледавање особеног језика Поповићеве драматургије, особито језика његових фарси. У овом аспекту истраживања аутор прихвата, али и битно разрађује основне поставке Мирјане Мичиновић. Управо овде показује се и висока примереност и применљивост постдрамских теорија. Као што се интригантни Поповићеви ликови битно удаљују од аристотеловске концепције лика и типологије класичне комедиографије „јер се њихов идентитет конституише у распону од ситуација крајње симплификованости (без потребне ширине и јасне дубине) до потпуног изобличења“, тако је и њихов језик особен, више „музикализација говорних чинова“ него говор по себи. „Наглаше-

ни вербални активизам” супротставља се „активној пасивности“ лико-ва, која ремети узрочно последичну логику класичног драмског текста и класичног театарског чина. Поповићеви социјално маргинализовани јунаци „са израженим епско-приповедачким рефлексивним намерама” сведоче о трагикомичним јазовима између јединке и друштвено историјских-околности, али и о особеном терету прошлости, као призме кроз коју се у доживљају ликова прелама актуелност. Петковић показује да ни по језику ни по (не)делању то више нису ликови класичне комедиографије у преломним животним ситуацијама. Поповићеви јунаци трају у неодређеном „неузвишеном“ временском току, који се може понављати „на свим нивоима игре”. Овај језик може се разумевати и тумачити анализом епских комуникацијских структура и особене полифоније која произлази управо из те епизације. Језик Поповићевих ликова и његових драма у целини прелази границе основне комуникације посредујући шири круг значења, па и супституишући, у одређеној мери, значење звучањем тако да означитељ постаје битнији од означеног.

Епизацију и њена конкретна уобличења, Петковић разматра теоријски, али и на нивоу појединачних текстова. Свако одступање од драмске аутономије, према њему, указује на тенденцију епизирања или дијегезе, односно (према Женету) приповедања посредованог приповедачима или ликовима. Као „особености Поповићевог драмског проседа које отворено реферирају ка постдрамским теоријама (и праксама)”, Петковић издваја: музикализацију говорних чинова; монтажно колажни карактер приче, која може упућивати на њену погодбену природу; колажни карактер лика у коме се сусрећу (и сударају) социјални, идеолошки, културолошки утицаји; еклектицизам функционалних стилова, социјалних категорија, говора и идиолекта; то што су структурални и композициони принципи битнији од садржине; напуштање традиционалног драмског сажета; особен однос означитеља и означеног, знака и значења, чија се класична хијерахија битно нарушава; наглашену театрализацију, указивање да је сценски чин поновљив; игру која замењује класичну узрочно последичну драмску радњу; померање метафоричног драмског простора ка „пољима игре”; ремећење хронолошког тока времена и замена трајања понављањем, те „реципрочни однос између категорија *времена представљања* и *представљеног времена*; одступање од брехтовског театра, уз задржавање сонга; „високу перформативност” драмског текста и нарушавање хијерархије у којој је драмски текст био примаран, увођењем, као равноправних, текста инсценације и текста извођења. Одсуство целовитости, епизодну и фрагментарну структуру

Поповићевих драма, Петковић види као последицу епизирања драме увођењем приповедања и посредовања, те особеним прекидима у драмској игри одступањем од хронолошког тока збивања.

Посебан квалитет Петковићеве монографије представља уравнотеженост теоријске експликације са аналитичким приступом конкретним делима. Тако се теоријска матрица успешно огледа и примењује у централном делу рада где се четири Поповићеве драме анализирају и испитују као засебне студије случаја. Петковић јасно дефинише оне приповедачке нивое на којима се успоставља домен епизације као ауторско приповедање / посредовање, као епизирање ликовима у драмској игри и изван ње. Резултат је указивање на различите типове епизације у разматраним делима што директно може утицати и на будућа тумачења и будућа извођења. Исто важи за анализу хронотопа ових драма, где се особито наглашава заступљеност и улога дијегезе у нарушавању хронолошког следа и „замагљивању” простора. О уравнотежености теоријског и аналитичког аспекта Петковићеве монографије сведочи и његово проширење Фистерове типологије прелазним дијалогским облицима какви се јављају у анализираним драмама. Такви су „корални” видови комуникације ликова.

Битан налаз Петковићеве монографије јесте и закључак да дијегетички учинак Поповићевих полилога није једнодимензионалан, и не може се свести на један вид епизације. Такође, он с правом указује да није реч о „простој бинарној опозицији”: дијегеза – мимеза, већ „о конгруенцији, а све што је у комуникацијским спојевима миметичког са дијегетичким добијено као проширено значење и семантичко обогаћивање драме, резултат је дубоке, свепрожимајуће интеракције ова два дискурзивна принципа у драмском палимпсесту Александра Поповића”. У том чудесном палимпсесту Дејан Петковић открива „непресушни извор могућности“ и провокативну животност Поповићеве драматургије, која је у свом времену комуницирала са светским позоришним стремљењима, а ни до данас није изгубила тај драгоцен потенцијал.